

Jak spolu komunikují děti o pubertě?

Miluše Rašková¹, Wan Zhengwei²

¹Katedra primární a preprimární pedagogiky, Pedagogická fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci

²Chengdu University, LongQuanYi District, Chengdu City, Sichuan province

Úvod

Puberta je významným prvkem sexuální výchovy v evropské (Standards for Sexuality Education in Europe, 2010) i celosvětové dimenzi (International Planned Parenthood Federation). Je normálním projevem lidského vývoje, životní fází s řadou změn, které ovlivní jedince i celé jeho okolí. Děti potřebují být včas adekvátně připraveny na pubertu, na všechny změny, vztahy a souvislosti, které s touto etapou souvisejí. Děti mají získat potřebné znalosti a komunikovat o pubertě už před jejím nástupem (Rašková, Provázková Stolinská, 2015; Rašková, Provázková Stolinská, Vavrdová 2015). Tedy v období prepuberty, kdy jsou žáky primární školy. Jedná se školní věk dětí v rozmezí od 8 - 9 do 11- 12 let s označením střední školní věk (Vágnerová, 2000). Z hlediska komunikace dítě středního školního věku dovede komunikovat různým způsobem. Dítě je v tomto věku schopné komunikovat komunikačním stylem podle toho, zda komunikuje s dospělými či dětmi, ve škole, doma a podobně.

Pro pochopení komunikace vycházíme z významu dorozumívání se přímo mezi lidmi řečí či písmem. Podle prostředku komunikace obecně využíváme

verbální či neverbální dorozumívání a je logické, že není možno ignorovat existenci komunikace prostřednictvím vizuálních médií, jež je označována jako komunikace vizuální. Z hlediska charakteristiky komunikace se dorozumívání odehrává vzájemně mezi dětmi středního školního věku a je označeno jako interpersonální komunikace.

Komunikace o pubertě má mít těžiště v rodině, nelze však zaručit, že v ní dítě bude získávat subjektivně i společensky žádoucí znalosti, postoje a chování z nejširší oblasti. Znalosti o pubertě i základy postojů a směrů pro rozhodování má vytvořit také škola. Rodiče i učitelé však mají často zábrany v komunikaci s dítětem o pubertě, jež bývají spojeny s osobnostní nepřipraveností získanou životní zkušeností (Štěrbová, Rašková, 2014).

V textu přinášíme odpovědi na otázky: Komunikují o pubertě děti středního školního věku mezi sebou? Jak sami vnímají pubertu, jak hodnotí vlastní informovanost o ní? Jsou kamarádi zdrojem informací o pubertě? Článek je deskripcí dotazníkového výzkumného šetření, které jsme realizovali v České republice a Číně. Téma komunikace o pubertě mezi dětmi středního školního věku kontextuálně souvisí s našim realizovaným empirickým výzkumem. Zmíněný výzkum měl za cíl ověřit kognitivní a informativní úroveň znalostí o pubertě u žáků primární školy a zjistit poznatky o vzájemné komunikaci o pubertě mezi žáky primární školy, jejich pedagogy a rodinou. Tento text popisuje pouze vybrané téma, které je součástí širšího kontextu výzkumu. V textu se zaměřujeme pouze na otázky, které souvisejí s komunikací o pubertě mezi dětmi středního školního věku. Článek je deskripcí dotazníkového výzkumného šetření, které jsme realizovali v České republice a Číně prostřednictvím projektu (IGA_PdF_2015_007), který byl realizován na Peda-

gogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci. Na tento výzkumný projekt navazuje další, který je řešen v současnosti na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci (IGA_PdF_2017) pod vedením hlavní řešitelky doc. PaedDr. Miluše Raškové, Ph.D. V uvedeném návazném projektu je kontinuálně řešena problematika puberty ve Švédsku. V tomto textu neuvádíme výsledky dotazníkového šetření v oblasti komunikace o pubertě mezi učitelem a žákem ve Švédsku, neboť ještě probíhá realizační fáze výzkumu (sběr dat, kódování a programové zpracování dat).

1 Respondenti, metodika sběru a popisu dat pedagogického výzkumu

Dotazování k problematice komunikace o pubertě mezi dětmi středního školního věku jsme realizovali prostřednictvím nestandardizovaného dotazníku. Dotazníkové položky byly zaměřeny na zjištění názorů o vzájemné komunikaci o pubertě mezi žáky primární školy, jejich pedagogy a rodinou. Dotazníkové položky (s číselným označením 10 – 21) navazovaly na testové úlohy (s číselným označením 1 – 9), které ověřovaly úroveň znalostí o pubertě (Rašková, Provázková Stolinská, 2015; Rašková, Provázková Stolinská, Vavrdová 2015). Dotazníkové položky byly označeny jako část B s uvozující otázkou „S kým mluvíš o pubertě?“. Obsahově byly rozděleny na dotazy o zdrojích informací o pubertě (tj. od koho nebo z čeho žáci získávají informace) a jejich frekvenci či způsobu komunikace (tj. jak často, s jakou intenzitou, s jakými překážkami atd.). V dotazníkových položkách byly využity škálové, uzavřené i polouzavřené otázky. Didaktický test s dotazníkem prošel jazykovou korekcí a byl přeložen do angličtiny. Prostřednictvím anglického textu

naše participující čínská doktorandka provedla překlad do čínského jazyka pro sběr dat v Číně.

Dotazníkového šetření se účastnilo v České republice 120 žáků 4. – 5. tříd základní školy a genderové zastoupení dětí bylo vyvážené. V Číně se dotazníkového šetření účastnilo 135 žáků stejné věkové skupiny i genderové vyváženosti. Respondenti zastupovali věkovou skupinu dětí středního školního věku (9 – 12 let). Pro popis zkoumaných souborů dat, jejich charakteristiku a deskripci jsme využili metody popisné statistiky. Statistickou významnost mezi výsledky z jednotlivých zemí (Česká republika, Čína, Švédsko) budeme zkoumat po získání dat respondentů ze Švédska.

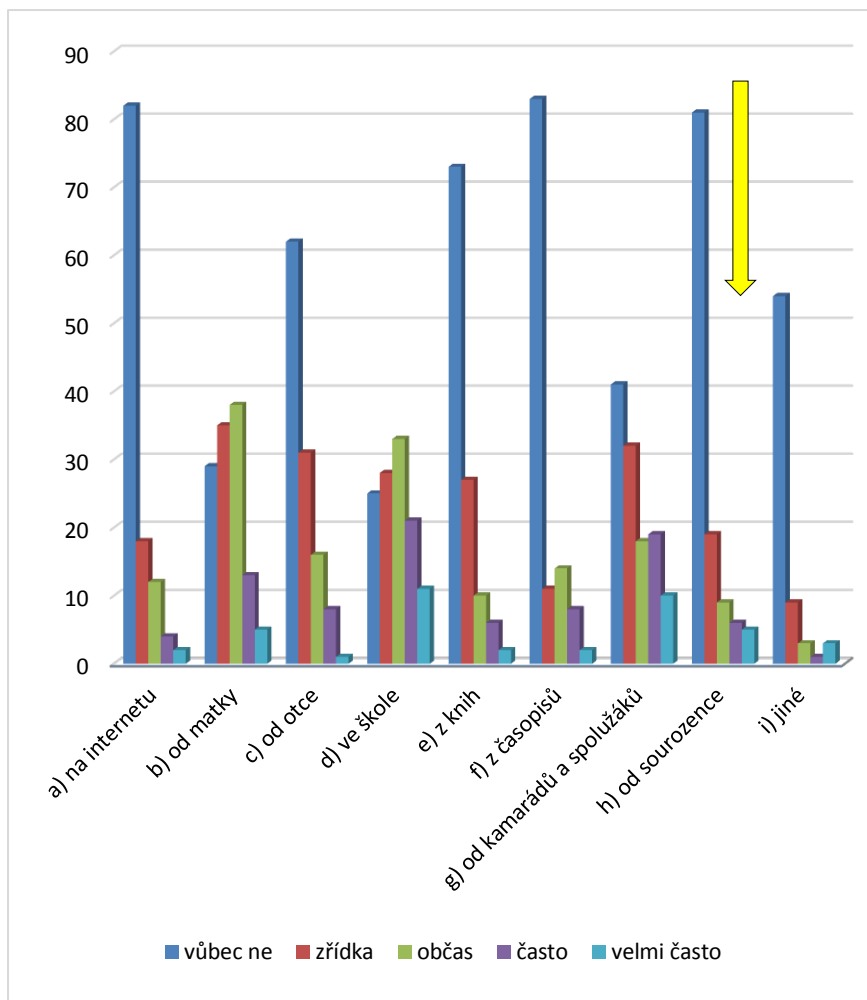
V rámci dotazování se žáci v kontextu našeho článku písemně vyjadřovaly ke zdrojům informací tj. od koho nebo z čeho získávají informace o pubertě (dotazníková položka č. 10), a to na škále: vůbec – zřídka – občas – často – velmi často. Mezi těmito zdroji byli zařazeni také kamarádi a spolužáci. V dotazníkových položkách č. 17 – 18 se žáci vyjadřovali k intenzitě komunikace mezi sebou o pubertě a zisku nových informací od kamarádů, a to na škále: velmi často – často – občas – zřídka – nikdy. V dotazníkových položkách č. 20 – 21 se žáci vyjadřovali k tématu, jak sami vnímají pubertu a jak hodnotí vlastní informovanost o ní.

2 Zjištěné dílčí výsledky a diskuse

V rámci dotazníkového šetření o komunikaci o pubertě mezi žáky uvádíme podíl zisku informací od kamarádů a spolužáků v oblasti verbální komunikace. Do této kategorie jsme zařadili také matku, otce, sourozence a

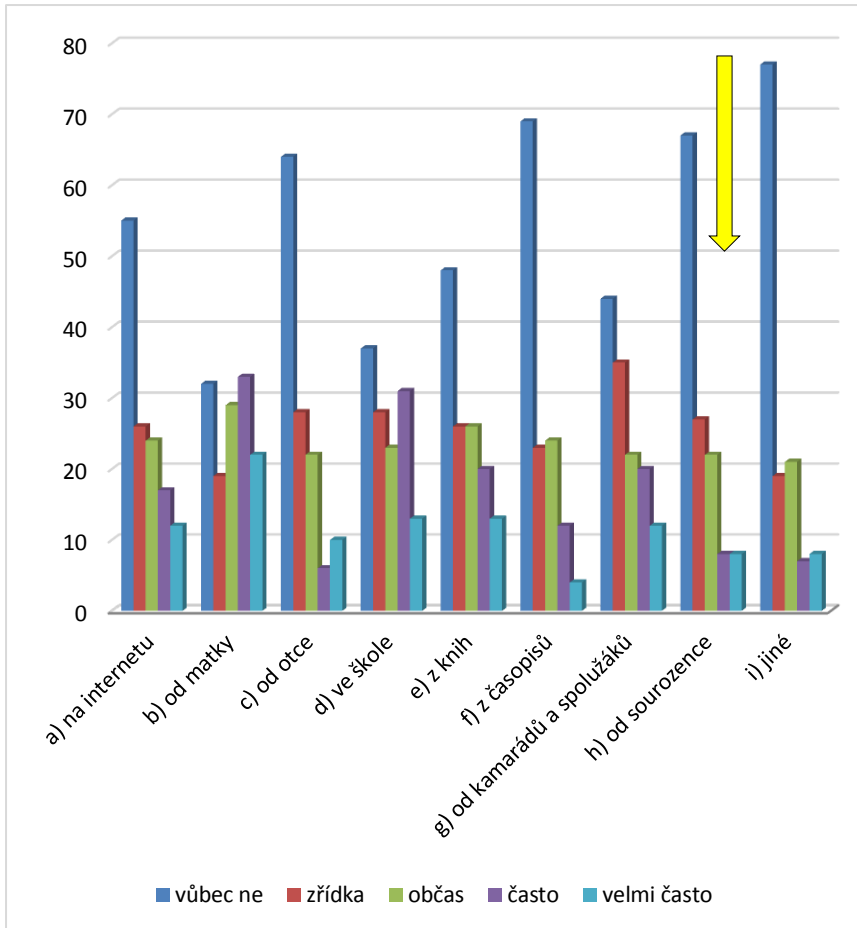
učitele ve škole. Zdroje z kategorie vizuální komunikace byly zastoupeny internetem, knihami a časopisy. Zda patří kamarádi a spolužáci ke zdrojům informací o pubertě, je zřejmé z grafů 1A a 1B (viz níže v textu).

Graf 1A. Dotazníková položka č. 10 (Uveď prosím, kde a od koho získáváš informace o pubertě). Česká republika (Z = 120)

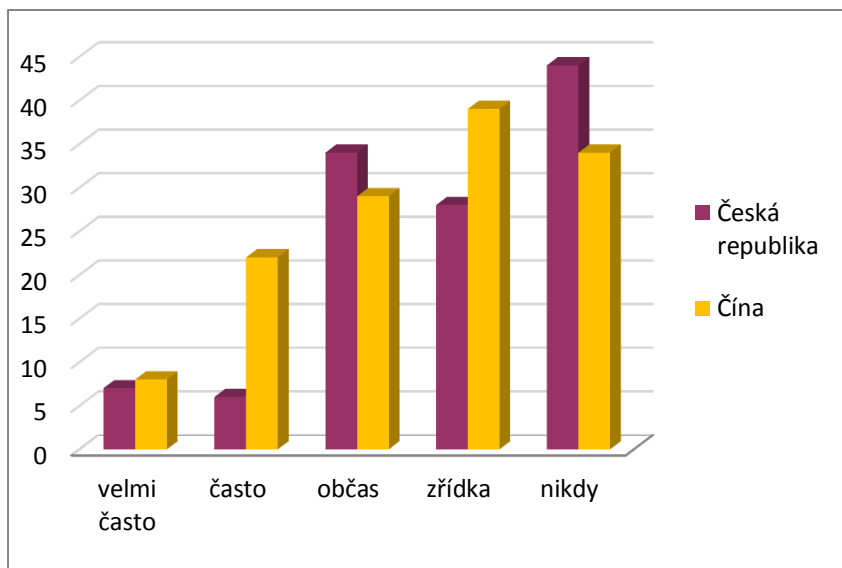
Graf 1B. Dotazníková položka č. 10 (Uveď prosím, kde a od koho získáváš informace o pubertě).

Čína (Z = 135)

V grafech 1A a 1B (viz výše v textu) je znázorněn podíl zisku informací o pubertě od kamarádů a spolužáků vůči jiným zdrojům. Podle názorů žáků kamarádi a spolužáci patří ve vyšší míře ke zdrojům zisku informací o pubertě než vizuální zdroje. Matka, učitelé ve škole, kamarádi a spolužáci v rámci verbální komunikace zaznamenávají nižší ryze negativní stanovisko v četnostech odpovědí žáků na rozdíl od jiných zdrojů. Rodina zastoupená otcem a matkou, kteří mají být prvotním zdrojem zisku informací o pubertě, vykazuje rozdílnost mezi matkou a otcem. I když rodiče s dětmi komunikují o pubertě jen občas, zřídka či vůbec, otec na rozdíl od matky v nejčtenějších odpovědích nekomunikuje o pubertě s dítětem vůbec. Role matky jako zdroje při zisku informací o pubertě je vyšší u matek z Číny. Sourozenci bývají zdroji zřídka, občas či vůbec. V odpovědích čínských dětí na rozdíl od českých dětí je matka a učitel ve škole čtenějším zdrojem zisku informací o pubertě stejně jako vizuální zdroje. (internet, knihy, časopisy a jiné).

Graf 2. Dotazníková položka č. 17 (Mluvíš se svými kamarády o pubertě a změnách, ke kterým dochází?) Česká republika (Z = 120); Čína (Z = 135)

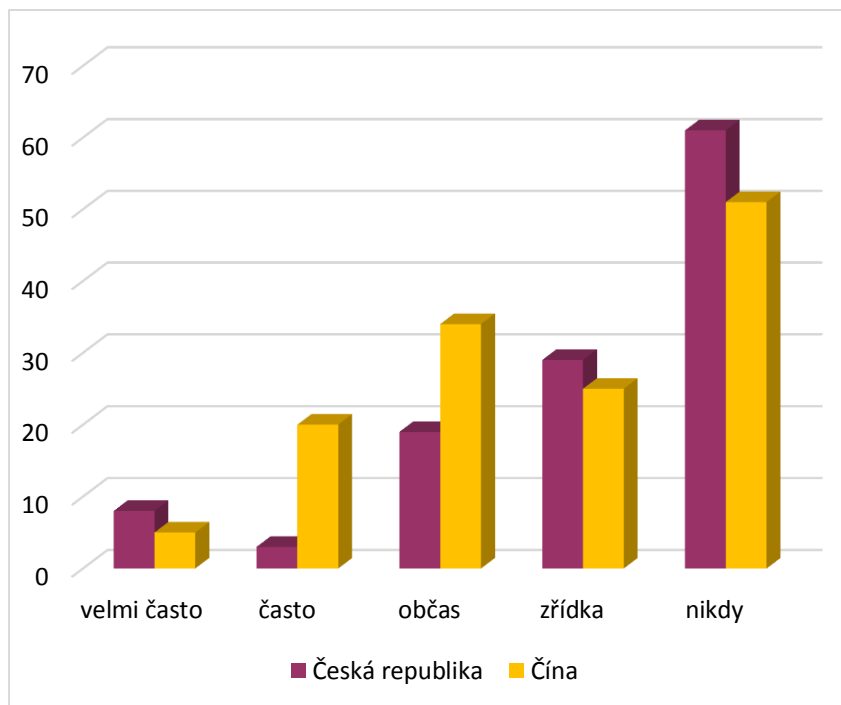

V grafickém vyjádření (viz graf 2 výše v textu) je znázorněna intenzita komunikace o pubertě mezi žáky tak, jak ji sami hodnotí. V nejčtenějších odpovědích žáci uvedli, že pokud mezi sebou o pubertě komunikují, pak občas či zřídka anebo nekomunikují vůbec. Žáci z Číny na rozdíl od českých žáků častěji mezi sebou komunikují o pubertě.

Graf 3. Dotazníková položka č. 18 (Dozvídáš se od svých kamarádů něco nového ohledně puberty, co jsi ještě nevěděl/a)?

Česká republika (Z = 120); Čína (Z = 135)

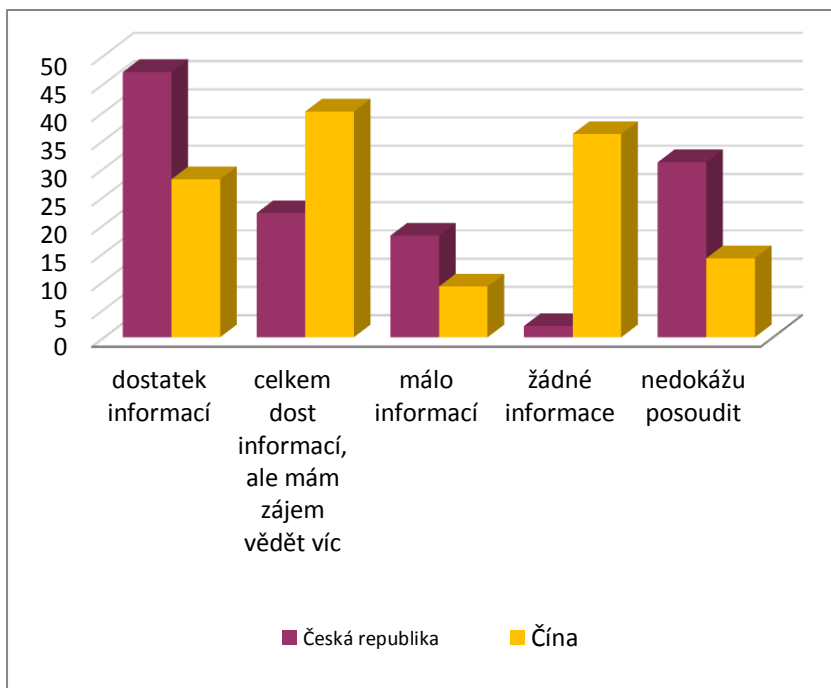

V nejčetnějších odpovědích žáků, zda se dozívají nové informace o pubertě od kamarádů či spolužáků, je podle grafického vyjádření (viz graf 3 výše

v textu) patrné, že nikdy a pokud ano, pak čeští žáci zřídka a čínští žáci občas.

Graf 4. Dotazníková položka č. 20 (Myslíš, že máš o pubertě:)

Česká republika (ž = 120); Čína (ž = 135)

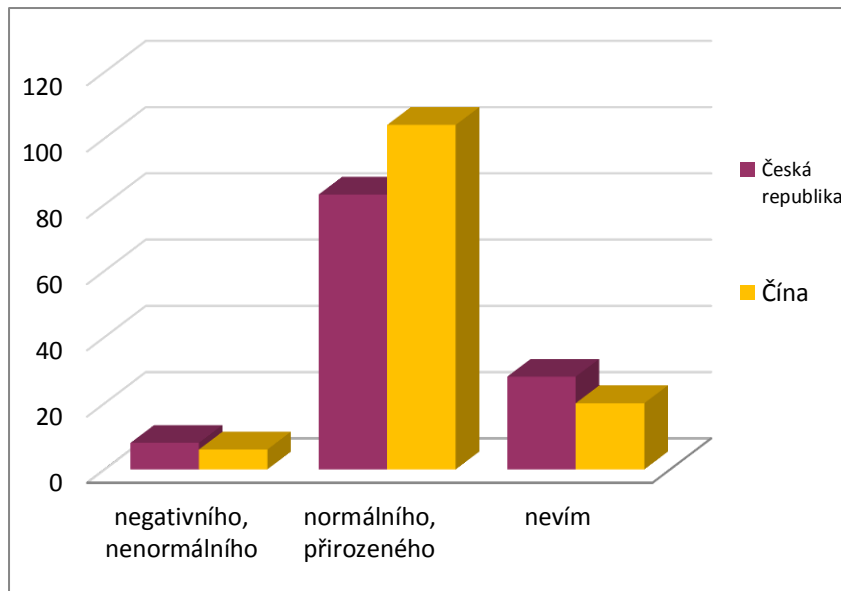

Jak žáci hodnotí vlastní informovanost o pubertě, je zřejmé z grafu 4 (viz výše v textu). Pokud žáci dokáží svoji informovanost posoudit, pak

v nejčetnějších odpovědích českých žáků je vyjádřeno pozitivní hodnocení svých informací včetně zájmu dovědět se o pubertě ještě více informací. V četnějších odpovědích čínských žáků je také vyjádřeno pozitivní hodnocení svých informací včetně zájmu dovědět se o pubertě ještě více informací. Zjevná disproporce v četnosti odpovědí se u českých a čínských žáků projevila v hodnocení nedostatku informací o pubertě. Čínští žáci si ve vyšší četnosti myslí, že nemají žádné informace o pubertě.

Pozitivní zjištění o názoru žáků, jak vnímají pubertu, je uvedeno v posledním grafickém znázornění (viz graf 5 níže v textu).

Graf 5. Dotazníková položka č. 21 (Vnímáš pubertu jako něco:)

V nejčtenějších odpovědích čeští i čínští žáci vnímají pubertu jako normální, přirozený jev ve svém životě. Toto zjištění se stává důležitou premisou pro komunikaci o pubertě v širším měřítku zaměřenosti.

Shrneme-li náhled o zjištěných výsledcích našeho pedagogického výzkumu o komunikaci o pubertě mezi žáky, pak můžeme zkonstatovat, že:

1. v oblasti verbální komunikace kamarádi a spolužáci společně s matkou a učiteli ve škole patří ve vyšší míře ke zdrojům zisku informací o pubertě než vizuální zdroje;
2. pokud žáci mezi sebou komunikují o pubertě, pak jen občas nebo zřídka;
3. žáci vnímají pubertu jako normální, přirozený jev;
4. pokud žáci dokáží posoudit svoje informace o pubertě, pak je hodnotí jako dostatečné se zájmem dozvědět se více.

Diskuse:

Dítě středního školního věku jako žák primární školy v roli spolužáka, vrstevníka, kamaráda sdílí životní zkušenosti i společně řeší problémy v rámci vrstevnické skupiny. Vliv vrstevnické skupiny je u dítěte středního školního věku již významný, a to v rámci postupného socializačního vývoje. Dítě už dovede komunikovat různým způsobem. Schopnost komunikačního stylu souvisí se sociální zkušeností a rozvojem myšlení. Mezi žáky se odehrává specifický způsob komunikace dětské skupiny (převaha slangu, obliba cito-

slovcí, zjednodušení projevu, hlučnost, neverbální komunikace). Ve vztahu komunikace o pubertě mezi žáky si musíme uvědomit, že dítě potřebuje získat nejen komplexní znalosti, ale také si vytvářet adekvátní postoje a chování. Z vlastní osvětové činnosti na školách jsme zjistili, že puberta představuje pro žáky blízkou budoucnost. Žáci tuší, že přijde řada základních změn, ale nemají ucelenou představu o komplexu biologických a psychosociálních změn a jejich významu pro další život. Z pohledu žáků biologické hledisko a jeho význam pro budoucí reprodukční život každého člověka není uváděn v kontextu s dalšími změnami. V představě žáků je nejčtenější názor o pubertě spatřován převážně ve změnách psychosociálních, což potvrdily i výzkumné práce našich studentů.

Kamarádi a spolužáci nemohou hrát prioritní roli při utváření znalostí a vytváření adekvátních postojů a chování. Z tohoto důvodu je žádoucí, aby se žáky komunikovali o pubertě zejména učitelé na školách a primárně také rodiče. Učitel může mít také osobnostní zábrany v komunikaci se žákem, ale v rámci své učitelské odbornosti a profesní připravenosti disponuje znalostmi o pubertě a znalostmi didaktického aparátu, který může uplatnit. Učitel zajistí při edukaci vše potřebné vzhledem ke specifickým pedagogicko-psychologickým zvláštnostem žáků a nutnosti respektování humanizačních kritérií a etických zásad. Školní komunikaci ovlivňuje a někdy i limituje celá řada nejrůznějších okolností. Hlavním aktérem, který řídí pedagogickou komunikaci, je učitel. Určuje především záměr a čas komunikační aktivity. V kontextu s požadavky současného školství je možné hodnotit posun v oblasti komunikace mezi učitelem a žákem v tom smyslu, že dnes má také žák vytvořen dostatečný prostor pro vyslovení vlastního požadavku učiteli a

poskytuje zpětnou vazbu na reakci učitele (Stolinská, 2009). Tento projev je možné vnímat jako předpoklad k přijetí partnerského statusu oběma hlavními činiteli edukačního procesu a intervenovat tak překážky pro komunikaci v problematice tak specifické jako je puberta.

Závěr

Vzhledem k tomu, že žáci vnímají pubertu jako normální, přirozený jev a projevují zájem dozvědět se o ní více, je žádoucí, aby komunikace o ní probíhala zejména v rodině a ve škole. Kamarádi či spolužáci nejsou kompetenčními zdroji informací, neboť není z jejich strany zaručena relevantnost vytváření znalostí. Kamarádi či spolužáci také nedevedou pubertu chápat v kontextu všech změn, vztahů a souvislosti, které s touto etapou souvisejí. Škola má za úkol vytvořit nejen znalosti o pubertě, ale též položit základy postojů a směrů pro rozhodování. Učitel by měl být schopen komunikovat o pubertě se svými žáky i přes všechna úskalí vyplývající z případné osobnostní nepřipravenosti. Učitel by neměl být nikdy bezradný ve své profesi tak, jak mohou být rodiče při komunikaci s dítětem o pubertě. Komunikovat o pubertě v rodině by mělo být přirozenou součástí vzájemného sdíleného života. Pokud se v rodině z různých důvodů nekomunikuje s dítětem o pubertě dostatečně, matka a otec nezastupují svou prvotní roli, pak škola prostřednictvím učitelky či učitele zastupuje rodinu a přebírá hlavní edukační funkci.

Puberta je v České republice pro školní edukaci koncepčně i obsahově vymezena v kurikulárním dokumentu na státní úrovni (RVP ZV). Školní úroveň

v systému kurikula představují školní vzdělávací programy (ve zkratce ŠVP), podle nichž se uskutečňuje vzdělávání na jednotlivých školách. Problematika puberty v primární škole je součástí výchovy ke zdraví. Cíle výchovy ke zdraví včetně problematiky puberty v primární škole jsou naplňovány prostřednictvím všech vyučovacích předmětů. Učitelé by měli být odborně i didakticky připraveni k edukaci o pubertě. V čínském školství došlo v nedávném období k razantní změně, a to vlivem zavedení nového předmětu – sexuální výchovy. Sexuální výchova včetně problematiky puberty se začala povinně vyučovat na některých čínských základních školách převážně v Pekingu a Šanghaji a povinné kurzy se stejnou tematikou zavedly dokonce i některé z čínských univerzit. V tradiční čínské společnosti, kde se o sexu a sexuální výchově většinou nehovoří, tento nový předmět ve školní edukaci vyvolal vášnivou debatu. Někteří čínští odborníci i početná řada z veřejnosti tvrdí, že je zbytečné realizovat sexuální výchovu už v šesti letech, tedy v první třídě na základní škole. Nové experimentální učebnice sexuální výchovy jsou navíc prý velmi explicitní. Množství nejrůznějších reakcí bylo probíráno na internetových diskusních fórech i v tisku. Čínské ministerstvo školství se ale brání a tvrdí, že sexuální výchova je nejlepším způsobem, jak děti chránit. Vedle kritiky ze strany rodičů a především prarodičů, kteří mají stále na výchovu dětí velký vliv, bojují školy také s nedostatkem erudovaných pedagogů a odborníků na výuku sexuální výchovy.

Nejen na základě našich dílčích výsledků o komunikaci o pubertě, které postupně publikujeme, ale především jiných výzkumných aktivit se přikláníme k názorům o důležitosti implementace edukace o pubertě v primární škole. Současně reprezentujeme názor o nutnosti dalšího kontinuálního prohlubová-

ní profesního učitelského vzdělání i vzdělávání rodičů v oblasti sexuální výchovy se zřetelem na problematiku puberty. Děti potřebují a očekávají na své otázky o pubertě adekvátní a uspokojivé odpovědi. Učitelky nebo učitelé v primární škole by měli být těmi, kteří jsou profesně schopni a ochotni komunikovat o pubertě s dětmi srozumitelně, přiměřeně a adekvátně k jejich věku.

Literatura

International Planned Parenthood Federation. b. (n.d.) Comprehensive sexuality education. Dostupné z: <<http://www.ippf.org/our-work/what-we-do/adolescents/education>>

Rašková, Miluše a Dominika Provázková Stolinská. *Cognitive and informative level of knowledge about puberty of Czech elementary school students*. SGEM. Bulgaria, 2015.

Rašková, Miluše a Dominika Provázková Stolinská. *Puberty as the concept of pedagogical theory and practice*. IAC-TLEI. Vienna, 2015.

Rašková, Miluše, Provázková Stolinská, Dominika a Alena VAVRDOVÁ. *Educational premises of puberty at primary school*. ICLEL. Olomouc, 2015.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. [on-line] Dostupné na WWW: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/upraveny-ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani>

Stolinská, Dominika. *Efektivita interakce učitel – žák na dnešních školách*.

Media4U Magazine [online]. 2009, č. 1 [cit. 2009-07-20], s. 64-69. Dostupný z WWW: <<http://www.media4u.cz>>. ISSN 1214-918.

Štěrbová, Dana a Miluše Rašková a kol. *The Specifics of Communication in Relation to Sexuality I: Helping Professions in Relation to Sexuality, Including Persons with Intellectual Disabilities*. Olomouc: Palacký University, 2014. ISBN 978-80-244-4444-4. 161 p.

Vágnerová, Marie. *Vývojová psychologie. Dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000. 522 s. ISBN 80-7178-308-0.

WHO Regional Office for Europe and BZgA. (2010). Standards for Sexuality Education in Europe. Dostupné z: <<http://www.bzga-whocc.de/?uid=20c71afcb419f260c6afd10b684768f5&id=home>>